

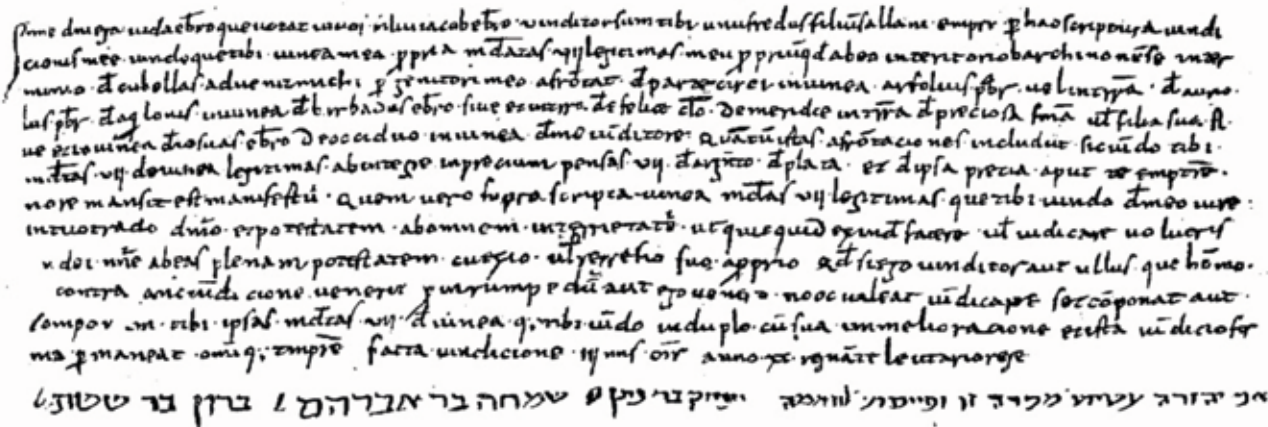
Els jueus catalans i Cubelles

La presència dels jueus a Catalunya es troba ja en l'època Romana, encara que possiblement arribaren molt abans amb comerciants Fenicis i Grecs. La resta més antiga seria un segell trobat a Empúries i que està exposat actualment en el Museu Arqueològic de Catalunya. També hi ha moltes restes de làpides del període tardoromà a tot el Principat.

La dada documental més antiga que tenim és del 973 i es tracta del contracte de compravenda d'una vinya situada en el terme de Cubelles i que el jueu Judà Vives ven al cristià Onofred i que signen altres tres jueus com a testimonis: Isaac, fill de Natan, Simha, fill de Abraham, i Barukh, fill de Xeixet. També apareixen en el document altres dos noms de jueus, Barbados i Ioxua, per explicar els llandars de la dita vinya.

racterística era que hi havia un portal d'entrada que es tancava als vespres i s'obria a l'endemà i també servia per barrar el pas als que volguessin atacar els jueus en moments com la Setmana Santa o els avalots deguts a la Pesta Negra (1348) o l'avalot contra els jueus a tota la Península de 1391.

Tota la comunitat jueva era propietat del rei i, com a tal, pagaven impostos a les arque privades del monarca i per això estaven organitzats en entitats administratives denominades aljames que podien ser molt amplies. Diverses poblacions es podien unir per formar-ne una i, fins i tot, tenim constància d'unions força allunyades, tal com ens constata el gran jurista Xelomó Ben Adret, en un dels seus responsa —resposta jurídica que crea jurisprudència—, on explica

10

Els jueus varen ser molt apreciats tant pels comptes com per els reis catalans, dels qui foren administradors, metges, secretaris i ambaixadors arribant, fins i tot, a ser els que dirigien totes les finances i la política dels regnes catalans. Hi havia comunitats jueves en moltes viles del territori català i, principalment, en les ciutats importants i en les poblacions properes als eixos comercials. Actualment, estan comptabilitzades 127 viles amb comunitats jueves en època medieval, 78 de les quals pertanyen a la Catalunya Nova, el que significa un 62% de totes les de Catalunya. Cubelles es troba entre aquestes, doncs el comerç del vi va ser prou important per desenvolupar-hi una comunitat.

Els jueus vivien en carrers anomenats calls, en català, i que eren un o més carrers serpentejants on les cases només tenien sortides de portes i finestres dintre del propi espai urbà, mai a carrers cristians. Una altra ca-

que pel pagament d'impostos estan unides les comunitats de Barcelona, Vilafranca del Penedès, Tarragona, Montblanc i Cervera, que tenen d'aquesta manera més força per fer-se sentir davant del rei en casos de negociació pel cobrament fiscal. Més endavant fins i tot Valls s'hi va afegir, concretament entre el 1329 i el 1342.

Un dels càrrecs impositius era l'anomenat sopar de presència, impost que pagaven en diners o en espècies les comunitats jueves per mantenir el rei quan residia temporalment en una localitat. Un altre era l'impost anual anomenat sopar d'absència, que havien de pagar les comunitats dels municipis on no s'aturava, però que hi passava de camí a un altre lloc. Com que els reis catalans s'havien de moure contínuament d'un regne a l'altre per presidir les diferents Corts, aquests impostos eren molt freqüents en moltes poblacions.

Els jueus catalans

Maria Josep Estanyol i Fuentes

El jueu català només es diferenciava de la resta de la població per la seva religió que era la judaica. No eren diferents en els trets físics, com s'ha volgut fer creure, sinó en les seves costums alimentàries, les seves festes i celebracions i que per a ells el calendari seguia un curs diferent al dels cristians. D'altre banda, en família, en les transaccions comercials i en el dia a dia parlaven el català i la llengua hebrea era utilitzada només en les oracions i benediccions.

S'ha de tenir present, però, que els jueus estaven obligats a aprendre a llegir i escriure des dels sis anys, el que els feia molt més preparats que la majoria dels cristians. És per això que coneixien també altres llengües com el llatí, el castellà i l'àrab.

La seva vida passava entre el seu treball, les obligacions familiars i les pregàries a la sinagoga (paraula que prové del grec i que significa 'lloc de reunió'), que en català anomenaven escola i en hebreu bet ha-kenesset (que significa 'casa de reunió'). L'escola, doncs l'anomenarem com ells ho feien, era un lloc d'estudi, de reunió de la comunitat i també un lloc de pregària. Era el centre de la comunitat i el rabí era la persona que podia donar consells sobre la llei judaica, sobre la

religió i la tradició, i era considerat com una persona amb prou coneixements per fer aquesta feina, que era remunerada per la comunitat.

No sempre es podia tenir un rabí en una comunitat petita, però això no era un problema per dirigir les oracions. Qualsevol jueu major de 13 anys, edat en què es fa el bar mitsvà, cerimònia en la que el nen passa de ser un membre passiu de la comunitat a membre actiu, és a dir un home, pot dirigir les oracions i, fins i tot, portar a terme cerimònies diverses, encara que sempre és millor que ho faci una persona més formada.

Les comunitats grans tenien també un hospital, és a dir un lloc on els pobres, els orfes i també malalts que no tinguessin a ningú que en podés tenir cura, vivien mantinguts per la resta de la comunitat. Les comunitats més petites, com podria ser el cas de Cubelles, es feien càrrec entre tots d'aquests jueus pobres o malalts perquè no els hi manqués roba, sostre ni aliment.

També era preceptiu tenir a la comunitat un miqvé, és a dir una bany ritual on fer les immersions per purificar-se el cos i l'ànima. És obligatori, especialment, que les dones es purifiquin després de la menstruació, després de tenir un fill i abans del matrimoni. Però pels homes també és preceptiu després d'haver tocat un cadàver i després de haver tingut pol·lucions. Els divendres, abans de que surti el primer estel, s'ha de rebre el proper dia, el Xavat, purificats, així doncs els homes i les dones, en horaris diferents, passaven per el miqvé. Aquest bany ritual consta d'un receptacle que ha de tenir un mínim de 762 litres d'aigua, que tal com entri també surti, i la seva aigua procedeix d'un riu o una font. També té un vestidor per poder-se despullar doncs la immersió ha de ser total i és obligatori no portar res en el cos. Aquesta norma feia que els jueus, almenys un cop per setmana, passessin per l'aigua, cosa que els feia més nets que

els cristians i menys proclius a agafar malalties al que també hi contribuïa el fet que, abans de cada menjar i també per prescripció religiosa, s'haguessin de rentar les mans amb aigua recitant una benedicció.

El paper de l'home era treballar, mantenir i dirigir la família i implicar-se en la comunitat en totes les circumstàncies que es donessin. La dona, en canvi era l'encarregada de cuidar de la casa, del marit i dels fills, encara que també, molts cops, el pare o el marit les feien treballar com a dides o minyones a sou d'altres jueus més rics per ajudar al manteniment de la família.

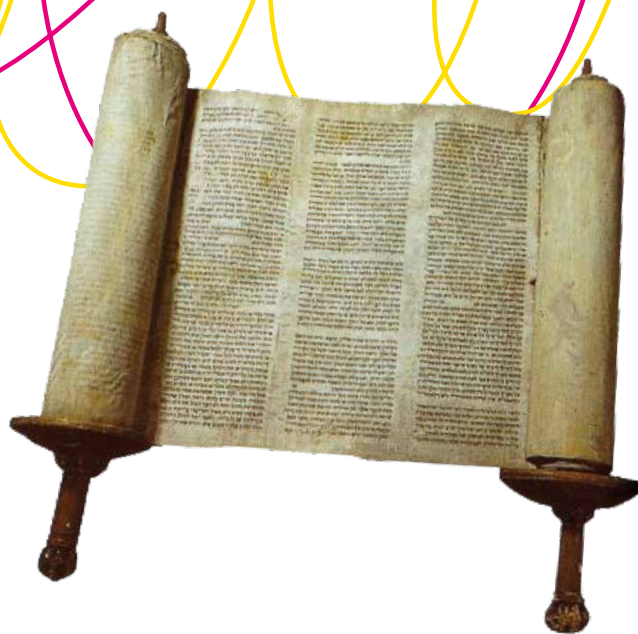
La dona era l'encarregada de comprar els aliments permesos als jueus en les botigues de cristians (només verdures, fruites, peix i pa), i la carn caixer (pa-

raula que vol dir "apte" i que s'ha de sacrificar sota unes normes especials i deixar-la dessagnar) a la carnisseria jueva i després extreure-li tota la sang que hagués quedat, seguint també unes normes molt estrictes establertes per la llei judaica.

En el judaisme estava permesa la poligàmia, però els jueus catalans no eren massa proclius a tenir més d'una muller. Entre d'altres coses perquè molts cops, en documents que se'ns han conservat, la futura esposa posava condicions al futur espòs. Normalment se li exigia que si volia tenir una altra muller, aquesta hauria de viure en una casa diferent i el marit havia de passar la festa setmanal de Xavat amb la primera dona. Lògicament, això comportava molta més despesa i possiblement moltes baralles familiars. D'altra banda, existeix en el judaisme el divorci. Per tant si el marit té queixes fonamentades contra la muller es pot divorciar d'aquesta donant-li davant de testimonis la 'carta de divorci' (anomenat en hebreu get). De totes maneres, no era una cosa massa freqüent perquè les raons esgrimides pel marit havien de ser demostrades. Una de les acceptades era la impossibilitat de la dona de donar-li fills al marit després que haguessin passat 10 anys del matrimoni. La dona exigia la quantitat que estava estipulada en la ketubà (contracte matrimonial) per si es donava el cas de divorci.

Molts jueus es dedicaven a oficis com el de coraller, dauer, joier o lligador de llibres, com és el cas del jueu barceloní Isaac David. Aquest va relligar en el 1359 una sèrie de llibres litúrgics que li va encarregar el rector de l'església de Santa Maria de Cubelles i va cobrar 33 sous i 6 diners per la feina. També era molt comuna la feina de comerciants de teles, de vels de seda, de cereals, de vi i tot el que fos comercialitzable. Els banquers i prestamistes també varen ser figures necessàries en la societat catalana, doncs els cristians per ordre del Papa Gregori IX no podien fer préstec amb interès i, per això, ho feien els jueus. També va haver-hi cristians que continuaren fent préstecs amb interès, utilitzant com intermediaris els prestamistes jueus. S'ha de tenir present que el préstec era necessari i que fins i tot les diferents guerres de conquesta dels reis catalans varen ser pagades pels jueus a canvi de privilegis i administració de les noves terres conquerides.

Els metges jueus varen ser molts i molt ben considerats pels cristians, especialment per els reis catalans i per la noblesa, el que els feia pràcticament imprescindibles a la Cort gràcies als seus coneixements mèdics, extrets sobretot de la medicina àrab que coneixien molt bé. Molts d'aquests metges eren també traductors, administradors i ambaixadors dels reis catalans perquè tenien grans coneixements matemàtics i de llengües. Fins i tot quan l'Església va prohibir que els jueus tinguessin càrrecs oficials al regne, els reis els varen mantenir com a administradors i secretaris 'privats' fent les mateixes feines que feien abans de la prohibició sense signar els documents oficials, doncs no podien prescindir dels seus serveis.

També hi hagueren molts jueus intel·lectuals que escrivieren obres de teologia, filosofia, càbala, astrologia, astronomia, medicina, farmacologia, jurisprudència, literatura, poesia i poesia popular, dels quals en coneixem les obres i els noms i que són molt nombrosos encara que ha sigut silenciada la seva obra durant molts segles.

Tots aquests jueus ens han deixat una riquesa intel·lectual, comercial política i econòmica a la societat catalana medieval que no ha estat mai reconeguda. Ha arribat el moment de donar veu a aquests jueus que contribuïren, amb la seva presència, a fer de Catalunya un gran país.

Maria Josepa Estanyol i fuentes

Presidenta de l'Associació Xarxa de Calls de Catalunya és professora de la Facultat de Filologia, departament de Filologia Semítica, de la Universitat de Barcelona des de 1974. Llicenciada en Filosofia i Lletres, especialitat d'Arqueologia del Pròxim Orient per la Universitat de Barcelona amb la qualificació d'Excel·lent summa cum laude en el 1974 i Doctora de Filologia Semítica, especialitat de Filologia Hebrea i Aramea per la Universitat de Barcelona amb la qualificació d'Excel·lent summa cum laude

Premi Extraordinari de Doctorat concedit per el rectorat de la Universitat de Barcelona en el 1979.